

A honismereti mozgalom helye a közművelődésben

I. A honismereti mozgalom

A honismereti mozgalom a közoktatás, a közművelődés, a tudományos és művészeti élet, a termelés, az alkotó munka minden területén, valamint a társadalmi szervezetek és mozgalmak keretében folyó vagy kialakítható tudatos, kollektív *tömegpolitikai tevékenység* a helyi kötődés, a nemzeti önismeret elmélyítésére, a szocialista nemzeti tudat, az alkotó hazafiság és proletárnemzetköziség fejlesztésére. Része a *Hazafias Népfront-mozgalomnak* s egyben eszköze is a szocialista nemzeti egység alakításában, a hazafiságra, hazaszeretetre és közéletiségre nevelésben.

A hazafiság, a hazaszeretet értelmi és érzelmi kötődés a honhoz. Tettekben, alkotó munkában, magatartásban nyilvánul meg. Tudatosságát erősíti a szülőföldnek, a lakó- és munkahelynek, a népnek, a nép kultúrájának, a munkásosztály társadalmi rendjének, a szocializmus építésének egyre szélesedő és egyre teljesebb megismerése.

A honismereti mozgalom a közművelődésnek is szerves része. Nevelő-tudatformáló munkájában az egyes embereknek környezetük, hagyományaik, nemzeti-, népi múltjuk iránti érdeklődését, szeretetét aktív és aktivizáló ismeretszerzéssel-ismeretnyújtással, a szép és a jó megláttatásán alapuló esztétikai és etikai élményekkel egyfelől szoros értelmi és érzelmi kötődéssé, másfelől tudatos, magatartásban és tettekben is megnyilvánuló, alkotó, szocialista hazafisággá és proletár internacionalizmussá fejleszti.

A honismereti mozgalom, ez az önmagában is szerves egység tehát része és eszköze egy tömegpolitikai és egy művelődési mozgalomnak, amelyek maguk is részei és eszközei a szocializmus-kommunizmus építésének. A keitős kötődés nem bontja meg szerves egységét, hiszen politikai-világnézeti céljai vannak. A honismereti mozgalom egységét végső soron az biztosítja, hogy mind a Hazafias Népfront-mozgalomnak, mind a közművelődésnek elvi, elméleti összefogója, irányítója a Magyar Szocialista Munkáspárt.

II. A honismeret és a közművelődés kapcsolata

A közművelődés politikai-világnézeti nevelő-tudatformáló tevékenység, része és eszköze a szocialista kulturális forradalomnak. Alapját, tömegbázisát, fejlődésének lehetőségeit a kulturális forradalom megvalósítására hivatott dolgozó tömegek művelődési mozgalma adja. Ez a mozgalom szabadidőben történő művelődés. Benne a részvétel önkéntes. Nevelő-tudatformáló hatása az azonos érdeklődésű emberek demokratikusan vezetett-irányított csoportjaiban bontakozik ki, válik élővé. E csoportok a közösen végzett alkotó munka személyiség- és tudatformáló hatására fejlődnek tartós közösségekké. Politikai-világnézeti

nevelő hatásuk *közvetetten érvényesül*: a valóság, az okok, összefüggések, törvényszerűségek meggláttatásával, meggyőzéssel, esztétikai és etikai elmény nyújtásával.

Művelődési közösségek elsősorban a közművelődés „elsődleges területein”, tehát azokban az intézményekben alakulnak, amelyek a közművelődés fejlesztésére létesültek (művelődési otthon, közművelődési könyvtár, múzeum stb.), valamint az oktatási intézményekben. Többségükben műkedvelő művészeti csoportok, illetve ismeretszerző-ismeretterjesztő szakkörök, egyesekben pedig együtt folyik a művészeti és az ismeretszerző tevékenység (irodalmi színpad, filmesztétikai-kör stb.). Munkájukban kiemelt helyet foglal el a nevelés egyik vagy másik területe, a többi pedig e köré fonódik. A művészeti csoportoknál például — az illető művészeti ág ismereteire, a munka közben kialakított készségekre és képességekre támaszkodva — az *esztétikai nevelés és az ízlés fejlesztése* a fő feladat. A honismereti közösségekben — a helyismeret, a helytörténet, a néprajz stb. útján — a helyi kötődés erősítése, a *szocialista hazafiságra és proletár internacionalizmusra nevelés*. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kizárólag ez a feladatuk. A gyakorlatban a nevelés egységes és osztatlan, hiszen célja a *teljes emberi személyiség* formálása.

Azokat a *művelődési kollektívákat*, amelyeknek elsődleges, fő törekvésük, céljuk szülőföldjük, lakóterületük, munkahelyük, tájegységük jobb, tökéletesebb megismerése, s ebből a célból kutatják, gyűjtik, feldolgozzák a társadalmat, a népelet szellemi és tárgyi megnyilatkozásait, emlékeit; ápolják és továbbfejlesztik a szocialista közösséget erősítő kulturális hagyományokat, szokásokat; megemlékeznek a történelmi évfordulókról, gondját viselik a nemzeti értékeknek, emlékeknek stb. — *honismereti közösségeknek* nevezzük.

Legfőbb jellemzőjük, hogy a közvetlen megismerésen keresztül tudatosan erősítik tagságuk értelmi-érzelmi kötődését egy-egy adott településhez (város-hoz, városrészhez, községhez), munkahelyhez, foglalkozási ághoz, tájhoz; azok múltjához, jelenéhez és jövőjéhez. Nevelő tevékenységük az a alkotó szocialista lokálpatriotizmust, a nagyobb felelősségvállalást, a közeletiséget szolgálja.

Ilyen közvetlen honismereti közösségek: a helytörténeti (üzem-, falu-, város- stb.- történeti) és krónikairó csoportok, a munkásmozgalmi, néprajzi, biológiai, földrajzi név-gyűjtő és egyéb gyűjtő kollektívák, a múzeum- és várbarát-körök, a természet- és műemlékvédelmi bizottságok, szociológiai kutatócsoportok stb.

A művészeti, irodalmi, a termelő vagy a természettudományos területen működő egyéb közművelődési csoportok, művelődési közösségek — amíg csak az adott művészeti ágazat, szaktudomány vagy foglalkozási ág területén akarnak mélyebb ismeretekre szert tenni, még nem végeznek „honismereti” tevékenységet. „Honismereti jellegű”-vé akkor válik munkájuk, amikor tudatosan kezdik tanulmányozni, feldolgozni és ismertetni szakáguk történelmi múltját, vagy jelenét, a társadalmi vonatkozásokat, hagyományokat stb.

Például:

- ha egy *olvasó kör* a könyvek megismerésén túl kutatja, ápolja az adott település vagy táj irodalmi, nyelvi hagyományait, sajátosságait;
- ha egy *kertbarát kör* nemcsak a kertészeti hozzáértés növelésén fáradozik, hanem feltárja, kutatja a kertészeti kultúra helyi kialakulásának, fejlődésének eredményeit, főbb állomásait, kiemelkedő művelőit, társadalmi és gazdasági hatását;

- ha egy *fizikai szakkör* magára vállalja a nagy fizikusok, feltalálók életének, alkotásainak számbavételét, technikatörténettel, egy-egy üzem műszaki fejlődésének kérdéseivel is foglalkozik;
- ha egy *amatőr filmklub* a termelő munkának gyárban vagy szervezetben ellesett mozzanatait örökíti meg;
- ha egy *szocialista brigád* forradalmi, munkásmozgalmi hagyományokat gyűjt, műemlék, nemzeti emlékhely gondozását, megismerését vállalja, összegyűjti a korábbi idők szerszámaikat, gépeit, azokat kijavítja, karbantartja, gyártörténeti kiállítás vagy múzeum számára modelleket készít stb.

Az így működő, az ilyen *társadalmi többletet* vállaló közösség munkáját megkülönböztetésül mondhatjuk „*honismereti jellegű*”-nek, de a közösség ezirányú tevékenysége révén ténylegesen *részévé vált a honismereti mozgalomnak*.

III. A mozgalom meghatározása

Többször, több vonatkozásban ismételtük a „*mozgalom*” szót. Beszéltünk művelődési (közművelődési) és népfront-mozgalomról, s az ezeken belül élő honismereti mozgalomról. Ezért meg kell határoznunk, hogy mit értünk mozgalmon.

A *mozgalom* a tömegek tudatos vagy tudatosuló, meghatározott célra irányuló, kezdeményező, cselekvő, alkotó tevékenységének és a célt meghatározó, annak elérését segítő, az erőket összefogó irányításnak dialektikus egysége. Az egységen belül a tömegek mozgásának és az irányításnak egymáshoz viszonyított arányát a mozgalom jellege, célja, tevékenységének tartalma mellett az adott társadalmi-politikai helyzet, továbbá a mozgalom fejlettségének és fejlődésének foka határozza meg.

A mozgalom alapja — mind kibontakozásakor, mind további életében — a gazdasági-kulturális fejlődés hatására a nagyobb társadalmi csoportoknál, rétegeknél tömegesen jelentkező érdeklődés, igény, szükséglet, törekvés. Az a „felülről jövő” kezdeményezés, amelynek a tömegek közt nincs ilyen alapja, csak átmeneti eredményt hozhat, mivel „alulról jövő” cselekvési, azonosulási készség híján elsorvad. A honismereti mozgalom kezdettől fogva alulról felfelé épülő, a kisebb közösségektől a nagyobbakhoz, végső soron az *egészhez* vezető társadalmi mozgás.

Fennmaradását, fejlődését, hatékonyságát különösen három tényező biztosítja:

- tömegeinek — az egyeseknek, a kisebb-nagyobb közösségeknek — kezdeményezése, alkotó tevékenysége, együttműködése;
- az *egységes cél* eléréséhez vezető helyileg legjobb út és módszerek megtalálása, általánosítása;
- az eszmei és mozgalmi, a szakmai és módszertani irányítás jóindulatú figyelme, bátorítása, támogatása.

A társadalom egyes tagjaitól vagy csoportjaitól kiinduló kezdeményezés, illetve tevékenység mozgalommá fejlődésének alapfeltétele a tudatosan kialakított *társadalmi szervezethez*. Ez a mozgalmi tevékenységben és az irányításban egyaránt nélkülözhetetlen. Szervezettségen azonban nem szigorú *szervezeti felépítettséget* vagy minden szinten azonos *szervezeti kötöttséget* értünk. Ezek a mozgalom jellegétől függően lazábban vagy szorosabban alakíthatók ki.

Egy mozgalom csak akkor termő, életrevaló, ha része és segítője kora társadalmi mozgásának, haladásának, azzal szervezeten összekapcsolódik. *A honismereti mozgalom tehát a szocializmus építésének, s ezen belül — mint művelődési mozgalom — a szocialista kulturális forradalomnak része és eszköze kell, hogy legyen.*

IV. Szervezettség, irányítás

A mozgalom *alapegységei* — különböző szervezeti keretekben működő honismereti közösségek — céljukhoz, munkájuk tartalmához leginkább megfelelőnek talált, lazább vagy szorosabb szervezetet építenek ki. Ezen egységek feladatát, tervszerű, folyamatos működését, egymás közötti kapcsolatát — azon túl, hogy maguk is együttműködésre és kölcsönös segítségre törekednek — a *területi irányítás* biztosítja mind állami, államigazgatási, mind mozgalmi (Hafzias Népfront, KISZ stb.) vonatkozásban.

A honismereti közösségek — ha a közművelődés különböző területein, egy-egy tudományos terület vagy művészeti ág vonzásában dolgoznak is — részei egy kisebb-nagyobb *közigazgatási egység* (község, város, járás, megye), táj, s ezeken keresztül az ország közművelődésének, honismereti mozgalmának.

1. A honismereti közösségek munkájának tartalmát, érdeklődésük irányultságát elsődlegesen a *működési hely* határozza meg: az *intézmény*, amelynek keretében alakultak, s a *község* vagy a *város* (és vonzási körzetük), ahol feladataik konkrétan jelentkeznek. Ebből következik, hogy munkásságuk elsődleges kezdeményezője, összehangolója annak a községnek, városnak a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális vezetése, amelyik az adott helyen a közművelődésnek, a társadalmi, gazdasági és közéleti fejlődésnek felelős gazdája. A helyi vezetés e feladataihoz igazodva szabhatja csak meg, hogy az iskola, a művelődési otthon, a könyvtár, a KISZ-szervezet, az üzem stb. — a maga keretébe ágyazottan — milyen honismereti közösségeket hozzon létre, milyen tárgykörben, hogyan tevékenykedjék, s ehhez honnan és milyen támogatást kapjon stb. A párt-, a tanácsi és népfrontszervek együttesen gondoskodjanak arról, hogy a honismereti közösségek hatékonyan tevékenykedjenek és szervesen illeszkedjenek a kitűzött politikai és közművelődési célok megvalósításán fáradozó közösségek egységébe. Hasonló előrelátással kell megszervezniök, hogy a honismereti közösségek — az óvódás kiscsoporttól az iskolai, üzemi közösségeken át a nyugdíjas klubig — résztvevőiket kézzől-kézre adják s egymást kiegészítve-kiegészítve együttműködjenek.

2. Egyeztető, összefogó, módszertani-szakmai munkával irányítanak:

- a) a helyi tanácsi intézményeket felügyelő — járási, megyei, országos — közigazgatási központok a már kialakított vagy kialakuló művelődési-otthoni, könyvtári, múzeumi, levéltári stb. hálózatuk révén;
- b) az egyes tudományos területek magasabb szintű intézetei, intézményei, társaságai;
- c) a társadalmi tömegszervezetek, mozgalmak egy-egy nagyobb egységet — járás, megye, ország — átfogó központjai.

3. A honismereti mozgalom igényli a *támogató, segítő, tájékoztató irányítást*

- a) azoktól a helyi és országos intézményektől, amelyek tevékenysége a mozgalomban is jelentkező egy-egy részterület kutatására, feltárására, dokumentálására stb. irányul (múzeumok, levéltárak, könyvtárak, pártarchívumok stb.);
- b) az egyes tudományos területek kutató intézményeitől, társaságaitól;
- c) azoktól a társadalmi tömegszervezetektől és mozgalmaktól, amelyek a honismereti mozgalmat a sajátjuknak tekintik;
- d) az egyéni gyűjtőktől, kutatóktól, krónika- vagy monográfia-íróktól, szakemberektől stb.

4. Mindezek tevékenységének összefogója, összehangolója a Hazafias Népfront Országos Elnöksége mellett működő *Honismereti Bizottság*, amely elemző munkával, általános irányelvek kidolgozásával, elvi állásfoglalásaival, elméleti tisztázással, kiadványaival, országos évfordulók megünneplésével, akciók indításával, országos pályázatok kiírásával, a helyi kezdeményezések felkarolásával stb. a mozgalmat az egységes fősodorban tartja. Munkájában segítséget, támogatást kap a Hazafias Népfront Országos Elnökségétől, az egyes feladatokban közreműködő állami főhatóságoktól, tömegszervezetektől, tudományos intézményektől, társaságoktól és magától az eleven, kezdeményező mozgalomtól.¹

Töltési Imre — Dr. Novák József

TOKAJBAN TARTOTTÁK MEG a népművészet ifjú mestereinek 1974. évi nyári táborát. A résztvevők többsége régi ismerősként találkozott: megismerkedhettek egymással a korábbi években Faddon, de az Ifjú Népművészek Studiójának immár több mint egy éve tartó előadássorozatán is. A tábor elsődleges célja három alapvető tevékenység fejlesztése volt: az *alkotás, a tanulás és a közös cselekvés*.

Kezdetben úgy látszott, hogy az alkotáshoz nincsenek meg a szükséges feltételek, kevés volt a szerszám és az anyag. Később azonban éppen ez a szükség vált új értékek szülőjévé: a kovácsok szerszámot készítettek, mások a rossz fazekaskorong helyett újat csináltak, sőt elkészült egy égetőkemence is a Bodrog partján. A falu vezetőinek közbenjárására dolgozhattunk a helyi üzemekben; két hatalmas nyárfa kivágásához és feldolgozásához is hozzájárultak. Az egyik törzséből bődönhajó lett, de felhasználtuk a kérgét is. A másiktól monumentális szobor készült, amelynek nemcsak a kivitelezése volt közös, de tervezését is aprólékosan megvitattuk egymással.

Az ismeretek fejlesztésének gerincét az esténként sorakerülő előadások adták. *Vekerdi László, Fekete György és Papp Gábor* előadásai nagy élményt jelentettek mindenki számára. Ugyancsak értékesek voltak az önmaguktól szerveződő szakmai beszélgetések, mesterségbeli bemutatók. De nemcsak új technikai szakanyagot ismertettek meg egymással a résztvevők, hanem sor került képzőművészeti, irodalmi vitákra is.

A tábor szakmai vezetését *Péterffy László* szobrászművész látta el, kiválóan. A közös megbeszéléseken túl mindig talált módot arra, hogy egyénenként is foglalkozzék a résztvevőkkel. A színvonalat nagyban emelte az a szerencsés körülmény, hogy velünk együtt szállásolták el az olvasótábor vezetőit is és így tartalmas kapcsolatot tudtunk kialakítani *Czakó Gábor, Mócsi Ferenc és Buda Ferenc* írókkal.

Báthory János

¹ A cikk befejező részét a következő számban közöljük.